

Segerstads kyrkogård

Sydölands församling, Växjö stift, Kalmar län

Kulturhistorisk inventering av kyrkogårdar/
begravningsplatser i Växjö stift 2006

Cecilia Ring
Kyrkoantikvariska rapporter 2006, Kalmar läns museum

Innehåll

INLEDNING	3
Bakgrund	3
Syfte	3
Kulturminneslagen och Begravningslagen	3
Kulturhistorisk bedömning	4
Inventeringens uppläggning och rapport	4
Kort kyrkogårdshistorik	5
Växjö stift – en kort historik	5
Ölandsresenärer	6
SEGERSTADS KYRKOGRÅRD	
Kyrkomiljön	8
Kyrkan	8
Kyrkogårdens historik	8
Beskrivning av kyrkogården idag	10
Beskrivning av enskilda kvarter/områden med kulturhistorisk bedömning	13
KULTURHISTORISK BEDÖMNING AV KYRKOGRÅRDEN I DESS HELHET	20
ARKIV OCH LITTERATUR	
Bilagor:	
Kulturminneslagen	

INLEDNING

Bakgrund

Svenska kyrkan har sedan kristendomens införande svarat för begravning och omhändertagande av döda. I varje socken har inrättats kyrkogårdar för ändamålet. I en stor del av Sveriges församlingar utgör kyrkogården den äldsta bevarade delen av församlingens anläggningar. Ofta har kyrkogården medeltida ursprung. Sedan Svenska kyrkan och staten skildes åt har kyrkan ansvaret för sina egna kulturarvsfrågor. Kunskapen om kyrkogårdarnas kulturhistoriska värden är dock fragmentarisk. Detta medför att skötseln av den vigda platsen ofta saknar antagna riktlinjer eller vårdprogram där kulturarvshänsyn utgjort planeringsförutsättning. Med utgångspunkt i behovet av att förbättra kunskapen om våra kyrkogårdar och begravningsplatser genomförs en stiftsövergripande kulturhistorisk inventering i Växjö stift.

Begravningsväsendet i Sverige är numera en statlig angelägenhet bekostad av begravningsavgiften men den utförs fortfarande som under tidigare århundraden av kyrkan. Varje församling eller samfällighet som önskar söka kyrkoantikvarisk ersättning för värden av kulturarvet måste före 2009 ha upprättat en av stiftet godkänd vård- och underhållsplanering. Denna planering skall visa hur kulturarvets värden skall bevaras. Det är såväl på församlingsnivå som på stiftsnivå nödvändigt att ha kunskap om det kyrkliga kulturarvet. Såväl kortsiktig som långsiktig planering är ett ansvar för båda. För stiftets innebär planeringen att bruka de gemensamma resurserna på ett ändamålsenligt sätt. Den kyrkoantikvariska ersättningen förutsätter en övergripande kunskap om de kulturhistoriska värdena för att medlen skall göra största möjliga kulturhistoriska nytta. Länsstyrelsen skall i sin myndighetsutövning stödja detta arbete samt har ett regionalt tillsynsansvar för kulturmiljövärden.

På uppdrag av Växjö stift utför Kalmar läns museum inventeringen av kyrkogårdar/ begravningsplatser inom stiftets del av Kalmar län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och omfattar de till Svenska kyrkan hörande kyrkogårdarna/begravningsplatserna som omfattas av kulturminneslagens § 4. Lagen gäller begravningsplatser som är tillkomna före utgången av år 1939 och ytterligare några som skyddas genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet.

Syfte

Den översiktliga inventerings syfte är att:

- ta fram övergripande kunskap om kulturarvet som underlag för församlingens/samfällighetens planering för och förvaltning av kyrkogårdar och begravningsplatser
- ta fram underlag för myndigheter och kyrkan regionalt för handläggning av kyrkoärenden enligt kulturminneslagen och olika finansiella stödsystem
- skapa ett gemensamt kunskapsunderlag för kulturhistorisk värdering och prioritering samt i sig utgöra ett samlat forskningsmaterial
- dessutom verka för ökad förståelse för kyrkogårdens kulturarv såväl lokalt som i kontakter mellan kyrkan och samhället

Kulturminneslagen och begravningslagen

Enligt Lag om kulturminnen m m (SFS 1988:950) skall Svenska kyrkans *kyrkobyggnader*, *kyrkotomter* och *begravningsplatser* vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas. Tillstånd måste sökas hos länsstyrelsen för att göra väsentliga förändringar på kyrkogården. (Se vidare i bilaga om Kulturminneslagen). Begravningslagen (SFS 1990:1144).

anger att en gravvård ägs av gravrättsinnehavaren. När en gravanordning har blivit uppsatt, får den inte föras bort utan upplåtarens medgivande. När gravrätten upphör har ägaren rätt till gravvården. Om gravrättsinnehavaren inte vill gör anspråk på gravvården inom 6 månader tillfaller gravvården upplåtaren, alltså församlingen. Vidare säger lagen: Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av annat skäl bör bevaras för framtiden, skall upplåtaren om möjligt lämna kvar den på platsen. Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats”.

Kulturhistorisk bedömning

Alla gravvårdar bär på sin historia och kan berätta om en person, en familj, stilhistoria och begravningstraditioner. I rapporten anges exempel på typer av gravvårdar som utifrån skilda kriterier bedöms som kulturhistoriskt värdefulla. Generellt gäller att ålderdomliga gravvårdar från tiden fram till 1850 bör föras in i kyrkans inventarieförteckning. Detta gäller även gravstaket och gravvårdar i gjutjärn och smidesjärn liksom äldre vårdar av trä. Många andra gravstenar har också ett kulturhistoriskt värde som kan kopplas till gravvårdens utförande - material, konstnärligt utförande eller till en person- lokal/personhistoriskt värde. Inventeringen omfattar i första hand enbart gravvårdar ute på kyrkogården. I flera kyrkor finns det dock gravvårdar som förvaras i kyrkan eller i lokal i anslutning till kyrkan. Ofta har dessa ett stort kulturhistoriskt värde och bör tas med i kyrkans inventarieförteckning.

Den kulturhistoriska bedömningen görs utifrån principer som tagits fram av och fortlöpande diskuteras med representanter för Växjö och Linköpings stift, samt länsstyrelserna och länsmuseerna i Kronobergs, Jönköpings, Östergötlands och Kalmar län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Vid bedömningen tas hänsyn till varje enskild kyrkogårds egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och övriga landet. Inför varje planerad förändring skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Den kulturhistoriska bedömningen utgör underlag för beslut om vilka åtgärder som kan vara berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Inventeringens uppläggning och rapport

Rapporten består av en historik över kyrkogården samt en beskrivning i ord och bild av kyrkogården som helhet och de olika kvarteren/områdena. En kulturhistorisk bedömning görs av varje kvarter/område samt över kyrkogården i dess helhet. Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gått igenom har främst varit länsmuseets topografiska arkiv och Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm. Uppgifter har vidare hämtats från aktuell litteratur däribland hembygdslitteratur. I viss mån har lantmäteriets handlingar och kartor nyttjats. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens utveckling. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav endast en mindre del är presenterad i rapporten.

Fältarbetet och rapporterna har utförts av antikvarier Magnus Johansson, Magdalena Jonsson, Liselotte Jumme och Cecilia Ring vid Kalmar läns museum. Rapporterna finns tillgängliga på Växjö stift, Länsstyrelsen i Kalmar län, Kalmar läns museum samt på respektive kyrklig samfällighet.

Kort kyrkogårdshistorik

En kyrkogård skiljer sig från en begravningsplats på så vis att den ligger i direkt anslutning till en kyrkobyggnad. En begravningsplats rymmer ofta ett kapell inom sitt område. I förhistorisk tid varierade gravskicket mellan brandgravar och jordbegravningar.

Kristendomens införande innebar bl a att kremering av kroppar förbjöds. Länge begravdes människor i närheten av sina hem, men under medeltiden anlades kyrkogårdar i allt högre utsträckning kring kyrkorna. Kyrkogårdens område delades först upp mellan byarna, med byvisa begravningar, senare i hemman. Den medeltida begravningsplatsen bestod troligen av ängslika områden kring kyrkan där de välbärgades gravminnen i form av stenkors, tumbor och hällar stod uppställda. Enklare gravar kunde markeras av en liten kulle eller ett träkors. Kyrkogården omgärdades vanligen av träbalkar med spåntak. I mitten av 1700-talet kom ett kungligt påbud om att kyrkogårdsmuren, eller bogårdsmuren som man då kallade den, skulle vara uppförd av gråsten utan bruk, alltså kallmurade. I början av 1800-talet tillät man att de murades med kalkbruk om de täcktes med tak. Reformationen innebar på många sätt en förändrad syn på det som hörde kyrkan till. Många kyrkogårdar lämnades vind för våg, murar revs och djuren betade fritt i markerna. Först under 1700-talet började man visa mer intresse för kyrkogårdarnas vård och utformning.

Före 1800-talet var det vanligt att människor av högre stånd begravdes inne i kyrkan, medan vanligt folk begravdes på anonyma allmänningar kring kyrkan. Under 1700-talets slut ökade protesterna mot begravningar i kyrkan då det ansågs ohygieniskt och orsakade stort obehag, speciellt sommartid. År 1815 beslöt Sveriges riksdag om att begravningsplatser skulle anläggas utanför städer och byar, också det av hygieniska skäl. I bland annat Västervik och Kalmar finns sådana begravningsplatser. Först efter 1815 blev det också mer allmänt förekommande med genomgripande planläggning av kyrkogårdarna med gångsystem och planteringar. Det blev också allt vanligare med planteringar av träd kring kyrkogården, sk trädkrans. Genom 1815 års förordning förbjöds definitivt begravningar inne i kyrkan. Kyrkogårdar och begravningsplatser uppdelades i områden där den dödes familj fick köpa gravplats, och områden som var gratis. Dessa senare områden kallades vanligen allmänna linjen. Här begravdes människor i den ordning de avled. Det innebar bl a att äkta makar inte blev begravningsbredvid varandra. Fram till 1960-talet fanns bruket av linjegravar. Under 1800-talets senare hälft blev det allt vanligare för samhällets arbetare och medelklass att skaffa sig egen gravplats. Samtidigt blev de förmögna gravvårdar allt mer påkostade. Vid ungefär samma tid började man anlägga kyrkogårdar med en mindre strikt utformning, än den tidigare, och med ett mer naturinspirerat utseende. Vid 1900-talets mitt anlades kyrkogårdar med en större anpassning till den lokala topografin och de lokala växtförhållandena, bl a tillkom många skogskyrkogårdar. I och med att man började använda moderna maskiner har skötseln av kyrkogårdarna delvis förändrats. Tidigare grusgravsområden har såtts igen och staket och andra detaljer har tagits bort för att underlätta arbetet. Under de senaste decennierna har minneslundar tillkommit på nästan samtliga kyrkogårdar.

Växjö stift – en kort historik

Småland och Öland var under tidigaste kristna tid knutna till stiftet i Hamburg- Bremen. År 1103 lyckades den danske kungen genom intrigerande med påven och tyska kejsaren tillskapa det nordiska ärkestiftet. Utbrytningen fick sitt biskopssäte i Lund och den nordiska kyrkoprovinsen styrdes under tre kvarts sekel från Danmark. Ärkestiftet i Lund omfattade hela nordliga Europa med Skandinavien och Island, de nordatlantiska öarna samt Grönland. Den kyrkliga expansionen med byggande av de första kyrkorna i Småland och på Öland bär därför tydliga spår av sydiskandinavisk påverkan.

Stiftsbildningarna i den svenska delen av kyrkoprovinsen pågick dock samtidigt och när Uppsala blev ärkebiskopssäte 1634 bestod den nya svenska kyrkoprovinsen av fyra stift jämte Uppsala, nämligen Linköping, Skara, Strängnäs och Västerås. Sex år senare omtalas i ett gåvobrev en biskop i Växjö vid namn Balduin. Växjö stift måste därför ha tillkommit mellan 1164 och 1170.

Det nya stiftet skapades genom utbrytning från Linköpings stift och kom att omfatta Varend, Finnveden, och Njudung. Värendsdelens utgjordes av fem härader, Allbo, Kinnevald, Konga, Norrvidinge samt Uppvidinge. Finnveden bestod av Sunnerbo, Östbo och Västbo medan Njudung var uppdelat i två härader, Västra och Östra Njudung.

Växjö stifts gränser mot Linköpings stift kom dock snart att bli föremål för diskussioner. Tvisten löstes först genom den påvelige legaten Vilhelm av Sabinas skiljedom 1248. Växjö stift kom efter domen att endast omfattas av Varend vilket gjorde stiftet till det minsta i landet vid den tiden. Området som motsvaras av nuvarande Kalmar län tillhörde under medeltiden Linköpings stift.

År 1555 blev Norra och Södra Møre samt Öland ett självständigt kyrkligt förvaltningsområde, ett s k ordinarie dömne, inom Linköpings stift. Ordinarie dömnen inrättades av Gustaf Vasa och var ett sätt att minska biskoparnas makt. Vid samma tidpunkt överfördes det gamla folklandet Finnveden till Växjö stift. Finnveden hade dessförinnan tillhört både Skara och Linköpings stift. År 1583 upphörde Kalmars och även Jönköpings ordinarie dömnen. Man återgick då praktiskt taget till den gamla stiftsindelningen där områdena kring Jönköping, Tveta, Vista och Norra Vedbo återfördes till Linköpings stift och Mo härad till Skara stift. Östbo och Västra Njudung lades till Växjö stift dit också Östra Njudung fogades från Linköpings stift. År 1621 fogades också Tveta och Vista härader till stiftet i Växjö.

Kalmar blev åter ett kyrkligt förvaltningsområde 1603 då man blev superintendentia. En superintendentia är ett område som avskilts från ett äldre stift och som senare fick status av eget stift. Ursprungligen ingick hela Kalmar län utom Tjust i superintendentian men med tiden kom Sevede, Aspeland och Tuna län att övergå till Linköpings stift. När Kalmar 1678 blev eget stift omfattade det Södra och Norra Møre, Handbörd, Stranda och Öland. Denna indelning bevarades fram till 1903 då det beslutades att Kalmar stift uppgick i Växjö stift. Sammanslagningen realiserades 1915 då Kalmars biskop Tottie avled. För närvarande har Växjö stift 222 församlingar. Stiftets minsta församling är Jälluntofta med knappt 60 kyrkotillhöriga och den största är Jönköping Sofia med 21 850 tillhöriga. I stiftet finns drygt 300 präster och drygt 100 diakoner. Inom stiftet finns cirka 350 äldre kyrkor och antalet medeltida kyrkobyggnader är stort. De flesta sockenkyrkor omges dessutom av medeltida kyrkogårdar. Under 1900-talet har det tillkommit nya begravningsplatser och även nya kyrkor i städerna.

Ölandsresenärer

Öland tilldrog sig tidigt uppmärksamhet från antikvariska myndigheter och historiskt intresserade. De ålderdomliga medeltida kyrkorna, varav flera fanns kvar in på 1800-talet, samt den stora mängden av förhistoriska lämningar gjorde ön till ett spännande resmål. Somliga reste på uppdrag, andra av egen vilja och intresse. Resorna dokumenterades i dagböcker och anteckningar. I detta material finns rikligt med uppgifter om kyrkobyggnaderna, inventarier, fornlämningar m.m. Däremot finns få uppgifter om kyrkogårdarna. Flertalet av de tidiga ölandsresenärerna var dock duktiga tecknare och deras

bilder kan idag lämna många värdefulla uppgifter om hur den kyrkogård som omgav kyrkan såg ut. Det är först med Gunnar Håkanssons ”Öländska personminnen”, där flera av de äldre öländska gravvårdarna finns dokumenterade, samt Ragnhild Boströms skrifter i serien ”Sveriges kyrkor, Öland” som mera omfattande skriftlig dokumentation om kyrkogårdarna förekommer. ”Sveriges kyrkor, Öland” finns inte för öns samtliga kyrkor men i de fall de har utgivits finns ett kapitel om kyrkogården som berättar deras historia från 1500-talet fram till mitten av 1900-talet. I rapporterna från inventeringen av Ölands kyrkogårdar hänvisas till flera ölandsresenärer. Här följer en kort presentation av de mest betydelsefulla personerna och deras arbeten.

Jonas Haquini Rhezelius

J H Rhezelius gjorde 1634 en antikvarisk inventeringsexpedition på Öland och i östra Småland. Resan gjordes på uppdrag av Kammarkollegiet. Sverige hade börjat växa fram som en stormakt i norra Europa och en stormakt krävde naturligtvis en storslagen historia. Rhezelius anteckningar och bilder från resan förvaras idag på Kungliga biblioteket i Stockholm.

Petrus Frigelius

Petrus Frigelius var präst och en stor del av sitt liv verksam i Madesjö socken. Under somrarna 1746-55 reste han runt på Öland och dokumenterade av eget intresse bl.a. öns kyrkor. Han var den förste som gjorde avbildningar även av kyrkornas norrsida. Teckningarna återger noggrant olika detaljer, men har fel proportioner.

Nils Isak Löfgren

N I Löfgren var som präst verksam i bl.a. Högsby 1860-81. Han var även fornforskare och mycket intresserad av Öland i en tid då många av öns medeltida kyrkor revs eller byggdes om. Hans skicklighet som tecknare gjorde också att han på många församlingars uppdrag mätte upp den gamla kyrkan och uppgjorde ritningar för en ny.

Abraham Ahlqvist

A Ahlqvist var verksam som präst i Runsten 1827-44. Han var god vän med N I Löfgren som han träffade första gången 1818. Ahlqvist utgav boken Ölands historia och beskrivning där Löfgren bidragit med texter och teckningar. Arbetet hade påbörjats av Ahlqvists far och det blev för sonen en mycket viktig uppgift att fullfölja det arbetet. A Ahlqvist ligger idag begravd på Runstens kyrkogård.

SEGERSTADS KYRKOÅRD

Fastighetsbeteckning: Segerstad 1:1, Segerstads socken, Mörbylånga kommun, Södra Ölands härad, Kalmar län, Öland.

Befolkningstal: 1825: 518 inv, 1881: 581 inv, 1958: 235 inv

Kyrkomiljön

Segerstads kyrka och kyrkogård ligger på södra Ölands ostkust intill den östra landsvägen i södra delen av Nedra Segerstad by. Runt om breder åker-, betes- och alvarsmark ut sig. Söder om kyrkogården ligger den före detta prästgården. Strax norr om kyrkogården intill landsvägen ligger den gamla skolan i trä, byggd 1848.

Kyrkan

Segerstads medeltida kyrka var den minsta på Öland, endast 16 meter lång. Grundmurarna till den lilla östtornskyrkan med rak östvägg byggd på 1100-talet ligger under golvet i dagens kyrka. En pelare av finhuggen gotländsk kalksten bar upp dess valv. Pelarens kapital ligger nu under dopfunten medan andra delar återfinns i sockeln till solvisaren ute på kyrkogården. Den nuvarande kyrkan är en traditionell salkyrka försedd med stora rundbågiga fönster och trätunnvalv. Tornet i väster är krönt av en åttkantig lanternin. Sakristian är belägen i öster. Kyrkan byggdes 1839 av Peter Isberg fritt efter ritningar av R V Brouhn. Efter invigningen i oktober 1843 har förutom en exteriör restaurering 1949-51 endast smärre förändringar gjorts. 1800-talskyrkan försågs med en altarpredikstol. Korgen skulpterad 1765 av Clas Wahlberg togs från den gamla kyrkan. När kyrkan renoverades 1949 flyttades predikstolen till norra sidan av koret och innanför altarringen placerades ett nytt altare.

En del av inventarierna är kvar sedan 1100-talet. Altartavlan är målad av Einar Forseth, år 1950, och det finns en tavla med Ölands motiv målad av ”solmålaren” Per Ekström inne i kyrkan.

Kyrkogårdens historik

En kyrkogård bör ha funnits i och med att den första kyrkan uppfördes på platsen, men hur den sett ut vet vi inte. Så långt man kan följa kyrkogården bakåt i tiden, har den nästan kvadratiska kyrkogården dock varit omgiven av en stenmur.

I väster stod en klockstapel, den äldsta kända omtalad redan i slutet av 1500-talet. Klockstapeln som Frigelius avbildade 1753 var bygd 1704 av Staffan Håkansson från södra Möre. Det var en enkel klockbock, krönt av en huv med små gavlar. Den var i så skröpligt skick 1807 ”att den runkar vid starka ringningar”. Därför var det nödvändigt att ringa försiktigt. När nya kyrkan stod färdig, flyttades den ena klockan upp i tornet, varefter stapeln revs. Petrus Frigelius ritade av både norra och södra sidan av kyrkan och kyrkogården. Skisserna visar en kyrkmur av rektangulära stenar som gick runt om kyrkogården. I både det nordvästra och det sydvästra hörnet av kyrkogårdsmuren fanns stigluckor med små sadeltak av trä avbildade. Utanför muren i väster stod den redan nämnda klockstapeln.

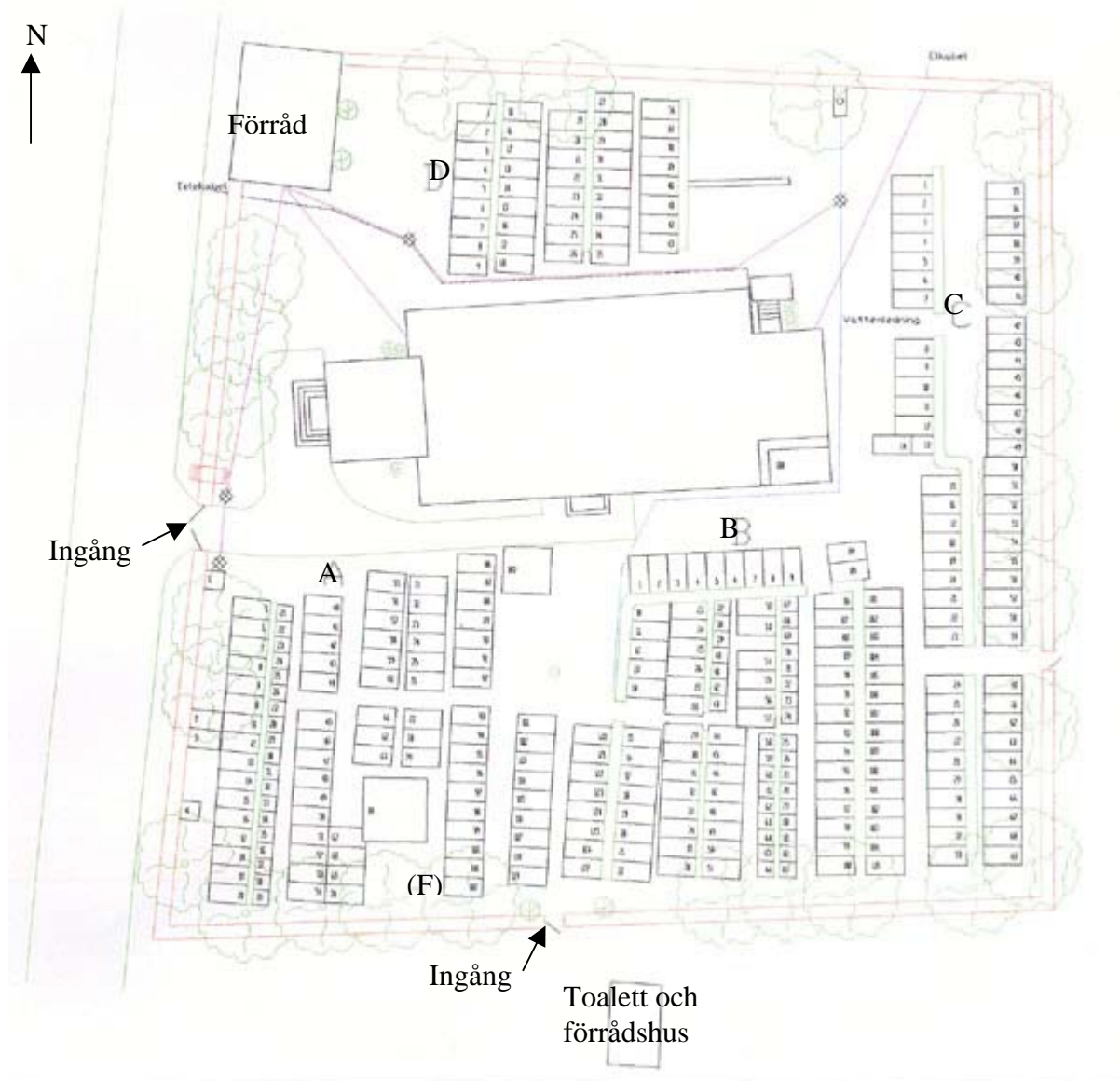
År 1807 finns en uppgift att en ny port murades i väster och något senare murades den norra ingången igen. Nuförtiden finns två ingångar, ett par grindar i väster och söder. Invid den västra grinden är en klivstätta med en stenhäll med inskriften: ”Wandringsman /tänk på ändan/1776/SS/Pastor”.

På ett vykort från 1880-tal syns muren runt kyrkogården. Portstolparna är uppmurade av kalksten möjligen syns en grind av järn

År 1949 gjordes en enkätundersökning på initiativ av Växjö stift. Församlingarna fick svara på några få frågor om sina kyrkogårdar. Svaren från Segerstads församling berättar något om hur kyrkogården då såg ut. Det har tidigare funnits stigluckor men de finns ej längre skriver kyrkoherde Arnold Olofsson. Han berättar vidare att det förutom de träd, alm, ask och lind, som var planterade runt kyrkogården också fanns buskar av buxbom inne på kyrkogården. På kyrkogården fanns endast enskilda gravar och inga allmänna. Jordkullar förekom men gravplanerna var oftast utslätade utan beläggning skriver Olofsson vidare. Det fanns inga regler hur stora för vårdarna fick vara. Vårdarna var gjorda av kalksten eller granit. På vårdarna angavs persondata och bynamn men sällan bibelord. En speciell gravplats menade Olofsson var Prästen Johan Peter Ölanders grav

Fotografier samt vykort från 1950- och 60-talet visar gravplatser omgärdade av låga häckar med grusade planer samt en del gravplatser med murgrönskullar. Söder om kyrkan syns en grusad gång runt kyrkan. Efter 1960-talet skedde en förändring som innebar att omgärdningar och murgrönskullar togs bort och de grusade planerna såddes in med gräs. Detta gjordes för att rationalisera skötseln av kyrkogården.

År 1992 får församlingen ett tillstånd av länsstyrelsen att ta bort tre träd vid södra muren. Eventuellt skulle nya träd planteras i luckor vid västra muren.

Segerstads gravkarta

Beskrivning av kyrkogården idag

Allmän karaktär

Intrycket av Segerstads kyrkogård är att kyrkogården är liten och lummig. Den breder ut sig som kvadrat runt om kyrkan med ett något större utrymme på den södra sidan. Den är indelad i fyra kvarter A-D. Där A och B ligger söder om kyrkan, C följer den östra mursträckningen och D är ett litet kvarter norr om kyrkan. Flest gravplatser finns på den södra sidan av kyrkogården. I det nordöstra hörnet längs den norra muren står en rad med äldre vårdar, tagna ur bruk, uppställda.

Omgärdning

Kyrkogårdsmuren som omger kyrkan är kallmurad och av kalksten. Den varierar i höjd från cirka 50 cm till över en meter.

Svartmålad smidesgrind i väster. Notera klivstättan till vänster om grinden (KI Segerstads kyrkog 006)

En enkel trägrind leder in till kyrkogården i söder (KI Segerstads kyrkog 016)

Ingångar

I väster är huvudingången. Grinden är en dubbel, svartmålad smidesgrind av en för Öland vanlig typ. Grindstolparna är kallmurade av kalksten. Intill grinden, norr om, finns en klivstätta över muren.

I söder finns en enkel trägrind mellan stolpar av trä.

I öster finns en enkel järngrind som leder ut till komposten.

Vegetation

Trädkrans: Runt om kyrkogården på insidan av kyrkogårdsmuren är det planterat alm och ask.

Övrigt: Häckar av tuja och häckoxbär finns i kvarter B och C. På muren i det sydvästra hörnet växer det murgröna.

Se vidare i de enskilda kvartersbeskrivningarna.

Gångsystem

Framför vapenhuset i väster samt till ingången mitt på kyrkans södra sida är det lagt kalkstensplattor. Vidare ligger det enskilda kalkstensplattor runt om hela kyrkan. I övrigt finns det inga markerade gångar.

Gravvårdstyper

De äldsta gravvårdarna i Segerstad är de gravhällar från 1600- och 1700-talet som hänger inne i kyrkans vapenhus. Under 1800-talet försvann de liggande vårdarna till förmån för de stående. I slutet av 1800-talet blev de höga svarta gravvårdarna moderna tillsammans med mindre vårdar i samma material och utförande. Vid den här tiden fanns fler konstriktningar som inspirerade till vårdarnas utformning. En av dessa var nationalromantiken. Karaktäristiskt för gravvårdar som är nationalromantiskt inspirerade är oslipade ytor och asymmetriska krön. Tanken är att gravvården ska efterlikna förhistoriska gravmonument och runstenar. En annan viktig influens som blir allt vanligare under början av 1900-talet är antiken. Denna konststil kallas klassicismen. Typiska drag hos gravvårdar är symmetriska krön, slipade ytor och dekorelement som urnor, draperingar och kransar och girlanger av löv. När det gäller dekoren på gravvårdarna var också den kristna symboliken naturligtvis också viktig. Vanliga kristna dekorelement var t.ex. kors, facklor, oljelampor och duvan. Vid tiden kring sekelskiftet 1900 förefaller det ha varit vanligt att man införskaffade en stor familjevård. Varje grav inom familjegravplatsen markerades med en gravkulle överväxt med murgröna. På äldre fotografier kan man se flera gravkullar på kyrkogården. Den klassicistiska stilen blev alltmer dominerande. Viktiga drag hos gravvårdar från 1930-50-talen är den symmetriska

uppbyggnaden med parställda pelare samt de raka eller flackt trekantiga krönen. På de flesta kyrkogårdar infördes regler för hur höga gravvårdarna fick vara. Från slutet av 1950-talet och framåt blev gravvårdarna enklare och mer enhetligt utformade. Vårdarna är rektangulära med ett enkelt kors eller blomsterslinga som dekor. På 1970-talet började man att dekorera gravvårdarna med talldungar och uppgående solar. Under 1990-talet kan man se en uppluckring av bestämmelserna kring gravvårdarnas utformning. Idag är formerna mer varierande och ofta mjukare. Under 1900-talets första hälft var det vanligt att man omgärdade gravplatserna och belade dem med grus. På Segerstads kyrkogård har funnits omgärdningar i form av häckar och stenramar. Idag finns endast enstaka rester kvar av detta. Under 1900-talets första hälft var det också vanligt att ange den dödes yrkestitel på gravvården. På Segerstads kyrkogård finns gravvårdar med titlar men inte i någon större omfattning. Titlarna försvann i det närmaste i mitten av århundradet. På landsortskyrkogårdar har det under hela 1900-talet varit vanligt att ange från vilken by eller gård den döde kommer. På Segerstads kyrkogård finns det angivet på majoriteten av vårdarna.

Gamla gravhällar, från 1600- och 1700-talen, hänger på väggarna inne i vapenhuset (KI Segerstads kyrkog 013)

Före detta bårhuset ligger i kyrkogårdens nordvästra hörn (KI Segerstads kyrkog 088)

Byggnader

I det nordvästra hörnet av kyrkogården ligger en gammal vitmenad stenbyggnad med tegeltak. Tidigare användes den som bårhus numera endast som förråd.

Utanför kyrkogårdsmuren i söder är en mindre byggnad i trä som används som förråd och där det också finns en toalett för allmänheten.

Övrigt

Vid ingången till kyrkogården i väster står en kalkstenshäll med inskriften: ”*Wandringsman tänk på ändan 1776.s.s. Pastor*” Den är rest av dåvarande pastorn Sven Sahlsten. Sahlsten ville genom ristningen på hällen ge vandraren en påminnelse om hans dödlighet och därmed väcka fromhetstanken till liv.

En solvisare står på kyrkogården söder om kyrkan. Den är delvis bygd av kapitäl från den gamla kyrkan. När det tillverkades är okänt.

I kyrkogårdens nordöstra hörn, uppställda längs muren, står vårdar som tagits ur bruk.

Solur av kalksten i kv A, delar av 1100-tals kyrkan (KI Segerstads kyrkog 038)

Vårdar som plockats bort står uppställda längs den norra muren (KI Segerstads kyrkog 064)

Beskrivning av enskilda kvarter/områden med kulturhistorisk bedömning Kvarter A-C (och F)

Översikt över kvarter A från NV (KI Segerstads kyrkog 019)

Översikt över kv B från SO (KI Segerstads kyrkog 043)

Översikt över kv C från SV (KI Segerstads kyrkog 076)

Johan August Johanssons familjegrav rest 1932 (KI Segerstads kyrkog 031)

Allmän karaktär

Kvarter A- C ligger i den södra och östra delen av kyrkogården. I kvarteren finns enligt gravkartan sammanlagt 311 gravplatser. I söder, väster och öster avgränsas kvarteren av kyrkogårdsmuren. I norr är kyrkan och delvis också kyrkogårdsmuren gräns. Gravvårdarna är ryggställda, utan häckar i kvarter A och med häckar i kvarter B och C. Vårdarna är vända mot öster, väster och norr. I kvarteren finns de två gravplatser som fortfarande har omgärdningar kvar och där ytan är täckt med jord. I övrigt är vårdarna placerade i gräsmatta.

Som en del av nuvarande kvarter A finns kvarter F, se gravkarta. Kvarter F består av 5 gravplatser varav endast tre har kvar sina gravvårdar. Det var tidigare tänkt att vårdarna i kvarter F efter hand skulle tas bort. De vårdar som ingår i kvarter F behandlas i rapporten som en del av nuvarande kvarter A.

Bred kalkstensvård från 1930-talet (KI Segerstads kyrkog 033)

Naturen har format stenvården, rest 2004 (KI Segerstads kyrkog 035)

Gravvårdstyper

Gravvårdarna är av varierande ålder och utförande men låga rektangulära vårdar dominerar intrycket. Sex vårdar är från 1800-talet varav den ena är kyrkogårdens äldsta gravvård. Den är rest över gästgivaren Olof Jönsson från Övra Segerstad 1857. Den näst äldsta är rest över en nämndemans dotter. Det är en kalkstensvård från 1859. Kvarteret har brukats hela tiden sedan sista hälften av 1800-talet och det är en jämn spridning från 1900-talets årtionden med en liten dominans för 1990-talet. Övervägande delen av vårdarna är utförda i grå granit, med det finns också ett stort antal i kalksten och svart granit. Röd granit förekommer men i mindre antal. Två vårdar är försedda med kopparplatta och en vård av marmor är utformad som ett kors. Flera av de svarta granitvårdarna har former som kors, stubbar eller är krönta med urnor. Två av gravplatserna har omgärdning. Den ena i form av en stenram och den andra av stenspallare och en buxbomshäck. Tidigare har det sannolikt varit en kedja istället för buxbomshäck. Båda platserna har ytan innanför omgärdningen täckt av jord.

Kalkstensvård rest över två smedmästare och dess hustrur (KI Segerstads kyrkog 056)

Liggande vård med kopparskylt (KI Segerstads kyrkog 057)

Äldsta vården på kyrkogården. Rest 1856 över gästgifvaren O Jönsson och hans hustru, kv B (KI Segerstads kyrkog 046)

I kvarteren anges den dödes yrkestitel på en mindre del av vårdarna. De vanligaste är hemmansägare och lantbrukare. Övriga titlar är korpralen, sjökaptenen, skräddaremästare, smedmästaren, nämndemannen, nämndemannens dotter, fyrmästare, handlanden, kopparslagarmästaren, åldermannen och hemmansägaren. By-/gårdsmamn anges på merparten av vårdarna.

Två svarta blankpolerade, tidstypiska, granitvårdar över två lantbrukarfamiljer från Mellby, kv B (KI Segerstads kyrkog 048)

Konstnären Per Ekströms gravvård rest 1935 (KI Segerstads kyrkog 072)

Ovanlig form på vården över kopparslagaremästare Karl Lindström rest 1896 (KI Segerstads kyrkog 080)

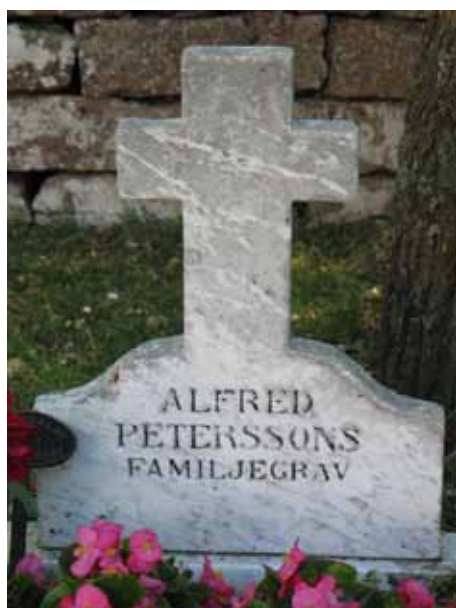
Övrigt

Konstnären Per Ekström föddes i Segerstad och dog vid Sjöbacken i Mörbylånga år 1935, i en ålder av 91 år. Han hann bli vida berömd och belönades till exempel med en guldmedalj vid Världsutställningen i Paris 1889. Till den litterära historien gick han som målaren Selldén i August Strindbergs "Röda Rummet". Han lär också ha varit den som fick Strindberg att börja måla.

Träkonstnären Johan August Gustafsson (1852-1932) levde hela sitt liv i Segerstads socken på sydöstra Öland. Han var bonde och sjöman men framförallt var han konstnär, bildhuggare och möbelsnickare. Material som han hittat i sjön och på stranden använde han till att skulptera i. Havet och båtar var en viktig del av hans liv. Han gjorde många skeppstavlor och fartygsmodeller. Gården som han brukade låg alldeles intill Östersjön som inspirerade honom och gav material till konstverken. När skepp förläste fick han trä till sina figurer. Hans mest berömda skulptur är "Kung Faraos med följe". Två snidade stolar, från 1916, finns framme i koret på kyrkan. Som sin sista vilja skrev han i sitt testamente att samlingen skulle visas och vårdas i hembygden för en ringa penning.

Kulturhistorisk bedömning

De tre gravkvarteren har samma karaktär med gravvårdar stående i rader i gräsmatta. Här finns en blandning av gravvårdar från olika tider. Flera av dessa har ett stilhistoriskt och/eller hantverksmässigt värde. Hos enskilda gravvårdar finns också lokal- och personhistoriska värden att värna dels genom de titlar som finns angivna, dels genom den kunskap som finns om en del av de gravsatta. Gravvårdar från mitten av 1800-talet och äldre ska föras in på församlingens inventarieförteckning. De omgärdade gravplatserna bör bevaras. De utgör resterna av en utsmyckningstradition som idag är borta.

En marmorvård finns på kyrkogården, kv C (KI Segerstads kyrkog 081)

Modern, liggande, kalkstensvård (KI Segerstads kyrkog 079)

Kvarter D

Allmän karaktär

Kvarter D ligger norr om kyrkan. Kvarteret är planerat för 43 gravplatser. Avgränsningen utgörs av kyrkogårdsmuren i norr, öster och väster. I nordvästra hörnet av kvarteret ingår före detta bårhuset som en del av omgärdningen. I söder finns kyrkobyggnaden. Längs med kyrkan är en gång av kalkstensplattor lagd i gräsmattan. I kvarteret har endast ett mindre antal av gravplatserna tagits i bruk. Vårdarna är ryggställda mot häckar av häckoxbär och står i gräsmatta. De är vända mot väster och öster.

Översikt över kv D från SO (KI Segerstads kyrkog 086) Modern vård av järn, kv D (KI Segerstads kyrkog 095)

Gravvårdstyper

De fåtal vårdar som finns i kvarteret är från 1930-talet och fram till 1980-talet. De är gjorda av grå eller svart granit eller av kalksten. En modern vård är gjord av järn och formad som ett kors. En av kalkstensvårdarna har formen av ett ringkors.

Endast på en av vårdarna har den dödes titel angivits: lantbrukaren. På de flesta vårdar anges den by- / gårdsnamn.

Övrigt

I kvarteret finns ett en så kallad gemensamhetsgrav över 14 engelska sjömän från minsveparen Catspaw, som förläste utanför Segerstad en stormig vinternatt strax efter första världskriget. Kvarlevorna flyttades dock till Göteborg på 1960-talet meddelar en skylt på engelska som finns på monumentet.

Minnesmonument över de brittiska sjömän som dog strax efter 1:a världskriget (KI Segerstads kyrkog 096)

Skylden på minnesvården talar om att de inte längre ligger begravda här utan i Göteborg (KI Segerstads kyrkog 098)

Kulturhistorisk bedömning

Den äldsta vården i kvarteret är från 1930-talet och kanske var det då området togs i bruk. Det är få gravplatser som tagits i bruk och det finns flera tomma platser. Minnesmonumentet över

de sjömän som dog efter andra världskriget har en central plats, och en speciell roll i kvarteret. Det minner om de orostider som en gång fanns.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING AV KYRKOGRÅDEN I DESS HELHET

Segerstads kyrka och kyrkogård ligger på södra Ölands och alldeles intill den östra landsvägen i södra delen av Nedra Segerstad by. Runt om breder åker-, betes- och alvarsmark ut sig. Kyrkogårdsmuren, den bevarade trädkransen, klivstättan och den ålderdomliga boden i det nordvästra hörnet av kyrkogården skapar en värdefull kulturmiljö.

Segerstads kyrkogård har så länge som det går att följa den tillbaka i historien haft samma omfattning som dagens kyrkogård och några utvidgningar är inte kända. Att inte kyrkogården utvidgas har lett till att hela området brukats kontinuerligt. Gravvårdarna visar på en blandning av stilar från 1800-talets mitt och fram till idag. De grusgravsområden som fanns åtminstone under sent 1800-tal och 1900-talets första decennier såddes troligen igen under 1960-70-talen. Då togs också omgärdningar i form av stenramar, häckar och staket bort, liksom det tidigare så vanliga murgrönskullarna. De kvarvarande grusgravarna och de med omgärdningar skall sparas som en länk till en tidigare begravningstradition.

På Segerstads kyrkogård har sockenborna begravts sedan medeltiden men mycket få spår är bevarade från den första tiden. Dagens kyrkogård speglar mest bruket från andra hälften av 1800-talet och hela 1900-talet. En vandring över kyrkogården berättar om olika synsätt när det gäller begravningstraditioner, synen på döden och på sorgarbete i stort. Enstaka gravvårdar och grupper av vårdar vittnar om skiftande ideal och ibland om hantverksskicklighet. De rymmer information som handlar om person- och eller lokalhistoria i form av personnamn, ort-/by-/gårdsnamn och titlar. De vanligaste är hemmansägare och lantbrukar. Övriga titlar är korpralen, sjökaptenen, skraddaremästare, smedmästaren, nämndemannen, nämndemannens dotter, fyrmästare, handlanden, kopparslagarmästaren, åldermannen och hemmansägaren. By-/gårdsnamn anges på merparten av vårdarna. Alla vittnar om kunskap, näringar och samhällsfunktioner som funnits i trakten. Gård- eller bynamn finns angivet på majoriteten av vårdar. Som i så många andra landsortssocknar har det här varit viktigt att tala om vilken del av socknen man kallat sitt hem.

Ett fåtal vårdar är från 1800-talet och början av 1900-talet t. Samtliga vårdar från 1800-talets mitt och äldre ska föras in på församlingens inventarieförteckning och vårdas såsom kyrkliga inventarier.

På en kyrkogård är det naturligt att gravvårdar byts ut och att gravrätter återgår och får ny ägare. Det är dock viktigt att man i den långsiktiga förvaltningen är uppmärksam på att bevara de olika kyrkogårdsdelarnas karaktär och gravvårdar från alla olika tider.

Sammanfattningsvis:

- Segerstads kyrka och kyrkogård utgör ett administrativt och religiöst centrum i socknen med rötterna i medeltiden.
- Den kyrkogård som idag finns i Segerstad är till ytan, troligen, samma som anlades under medeltiden.

ARKIV OCH LITTERATUR

Antikvariskt Topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet
Kalmar läns museums topografiska arkiv
Lantmäteriet

Boström Ragnhild, Segerstad kyrka särtryck ur Kalmar Nations Skriftserie, 1978. Vol LIII.
Uppsala 1978

Bucht, Eivor (red), Kyrkogårdens gröna kulturarv, Klippan 1992

Hammarskiöld, Hans mfl, Minnets stigar – en resa bland svenska kyrkogårdar. Stockholm
2001

Hammarskjöld, Britt-Marie, Ett läns utveckling-Kulturminnesvårdsprogram för Kalmar län.
Etapp 1, Översikt. Kalmar 1985

Rahmqvist, Sigurd (red), Det medeltida Sverige, Bd 4, Småland 4, Stockholm 1999

Ullén, Marian, Medeltida träkyrkor, 1 Småland samt Ydre och Kinda häradar i Östergötland.
Stockholm 1983

Muntlig information Katarina Bengtsson, Sydölands församling